

شورای عالی حوزه ی علمیّه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیّه خواهران

عنوان:

نقش معلم در تعلیم و تربیت دینی شاگردان

استاد راهنما:

مرضیه جهانی

گرد آورنده گان:

راضیه حسن پور، اعظم صولتی، پریسا عباس زاده، صغری عباسی

حوزه فاطمیه (سلام الله علیها) مشگین شهر

زمستان ۹۷

چکیده

اسلام برای تربیت اهمّیت خاصّی قائل است؛ چنانچه هر جا سخن از ارسال رسولان به میان می‌آید، تربیت را برنامه‌ی اصلی آنان قرار می‌دهد. اکنون که انسان به پیامبران دسترسی ندارد، برای هدایت و تربیت به یک راهنما نیاز دارد که آن راهنما می‌تواند معلّم باشد. معلّمی که به وظایف خود آگاه باشد و بتواند انسان را در مسیر سعادت قرار دهد. در همین راستا، معلّم می‌تواند در دو بعد اعتقادی و عبادی نقش بسزایی داشته باشد. در این نوشتار، این نتیجه به دست می‌آید که معلّم، در بعد اعتقادی دو وظیفه‌ی آموزش و ایمان‌آفرینی (تبدیل باورهای ذهنی به باورهای قلبی) را بر عهده دارد. به وسیله نقش آموزشی باید سعی کند تا دانش آموز از نظر شناختی و ذهنی، اعتقادات اسلامی را بپذیرد و از طریق ایمان‌آفرینی، باورهای ذهنی او را به باورهای قلبی تبدیل کند. در بعد عبادی نیز پنج وظیفه‌ی آموزشی، عادت دادن به کارهای پسندیده، الگویی، ایجاد محیط اسلامی در مدرسه و مراقبت و نظارت را بر عهده دارد. در این بعد معلّم وظیفه دارد احکام و معارف عبادی را به طور صحیح به شاگردانش بیاموزد و همچنین با عادت دادن آن‌ها به اعمال پسندیده، کارهای نیک را در آن‌ها ملکه کند و خود نیز باید الگوی کاملی برای آن‌ها باشد؛ زیرا دانش‌آموزان به راحتی از او تأثیر می‌پذیرند و الگوگیری می‌کنند. همچنین معلّم می‌تواند با ایجاد فضای اسلامی در مدرسه، دانش‌آموزان را به راحتی به انجام عبادات سوق دهد.

کلید واژه: معلّم، تعلیم، تربیت، اعتقادی، عبادی

فهرست مطالب

مقدمه	۱
الف - مفهوم و جایگاه تعلیم و تربیت	۴
۱- تعلیم	۵
۲- تربیت	۶
ب- مقام و منزلت معلم در متون اسلامی	۹
فصل دوم :	۱۲
نقش معلم در تعلیم و تربیت دینی	۱۲
نقش معلم در تعلیم و تربیت دینی	۱۳
۱-۲ نقش اعتقادی	۱۴
۱-۲-۱ نقش آموزشی	۱۴
۱-۲-۱-۱ جدا کردن گزاره‌های اسلامی از غیراسلامی	۱۴
۱-۲-۱-۲ جدا کردن باورهای صادق موجه	۱۵
۱-۲-۱-۳ بیان دلایل	۱۶
۱-۲-۱-۴ الگو	۱۶
۱-۲-۲ نقش ایمان آفرینی (تبدیل باورهای ذهنی به باورهای قلبی)	۱۷
۱-۲-۱-۲ از بین بردن موانع ایمان	۱۷
۱-۲-۱-۲ محبوبیت معلم	۱۸
۱-۲-۱-۳ تقویت قدرت تفکر و تشخیص حق از باطل	۱۹
۲-۲ نقش عبادی	۱۹
۱-۲-۲ نقش آموزشی	۲۰
۲-۲-۲ عادت	۲۰

۲۱	 ۳-۲-۲ الگویی
۲۳	 ۴-۲-۲ ایجاد محیط اسلامی در مدرسه
۲۳	 ۵-۲-۲ مراقبت و نظارت
۲۵	 نتیجه گیری
۲۶	 فهرست منابع

مقدمه

انسان شایستگی رسیدن به همه ی کمالات الهی را دارد و آفریده شده تا خلیفه ی خداوند بر روی زمین شود. برای رسیدن انسان به چنین مقامی نیاز است تا در مسیر دین قدم بردارد و در جهت آن رشد کند. در این راه افراد و گروه های مختلفی با انسان همراه هستند و می توانند به عنوان راهنما، او را در مسیر دین تربیت کنند و به بالا ببرند یا در مسیر غیر دینی او را از مسیر دورتر کنند. در آموزش و پرورش، افراد بسیاری مشغول به کارند و فعالیت های آن ها به طور مستقیم و غیر مستقیم در تربیت دینی دانش آموزان مؤثر می باشد؛ اما در این میان، نقش معلم از دیگر افراد بسیار برجسته تر می نماید.

توجه به دین از مواردی است که هر انسانی باید بدان پایبند باشد؛ چرا که سعادت هر فرد و جامعه ای در گرو پایبندی به مسائل و معارف است. لازمه ی پایبندی به این مسائل نیز، شناخت راه و روش هایی است که آدمی را به محکم نمودن اعتقاداتش سوق دهد. یکی از لوازم شناخت صحیح نیز، روشنگری معارف الهی و دینی توسط معلمان است که نقش بسزایی در تربیت دینی افراد دارند. به همین جهت، برای آگاهی بیشتر، از تأثیر نقش معلم در تعلیم و تربیت دینی شاگردان، به این مقاله پرداخته شده است. دذبا وجود اهمیت فراوانی که نقش معلم در تربیت و شخصیت دهی شاگردان، بسیاری از معلمان از این اهمیت ناآگاه هستند. پس این مقاله با هدف آگاهی بخشی به معلمان، جهت پیشبرد دین-داری شاگردان، ارائه گردیده است.

۲-۲-۴ ایجاد محیط اسلامی در مدرسه

همانطور که محیط گرم خانواده در مرحله اول، مهم ترین تأثیر را در پرورش انسان دارد، در مرحله دوم این محیط مدرسه است که پرورش شخصیت انسان را شکل می‌دهد؛ بنابراین محیط مدرسه اهمیّت فراوانی در تربیت اجتماعی، اعتقادی و عبادی شاگردان دارد.^۱

از آنجا که انسان از جمله دانش آموز موجودی اجتماعی است و در اجتماع زندگی می‌کند، تربیت عبادی او نیز در محیط انسانی صورت می‌گیرد. دانش آموز در مدرسه و در کلاس درس با گروه‌هایی از دوستان، هم کلاسی و کادر مدرسه زندگی می‌کند و تربیت می‌شود. این محیط به وجود آورنده ی فضایی است که دانش آموز در آن تربیت می‌شود. دانش آموزان همانطور که از معلم خود تأثیر می‌پذیرند، از فضای کلاس و مدرسه نیز تأثیر می‌پذیرند. از سوی دیگر، مؤفقیّت هر نوع تربیت در گرو وجود فضای مناسب است؛ بنابراین، اگر فضای فرهنگی مدرسه و کلاس با تربیت عبادی سازگار نباشد، تربیت عبادی به هدف خود نخواهد رسید و همه ی تلاش‌های معلمان به هدف خواهد رسید.^۲

۲-۲-۵ مراقبت و نظارت

یادگیری رفتارهای عبادی و پایبندی به آنها امری تدریجی است. دانش‌آموز با تکرار و تمرین منظم به تدریج، رفتارهای عبادی و نکات و ظرایف موجود در آنها را می‌آموزد، بر آنها تسلط می‌یابد و به آنها عادت می‌کند و بدین صورت، رفتارهای عبادی

۱. خسرو، باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات مدرسه، ۱۳۷۴، ص ۸۶

۲. محمد، داوودی، همان، ۱۳۹۰، ص ۲۱۲

بخشی از شخصیت او می‌شود. نظارت و مراقبت معلم برای رسیدن به این هدف الزامی است؛ زیرا او با نظارت و مراقبت، موانع احتمالی را شناسایی و برطرف می‌نماید و خطاهای احتمالی را اصلاح می‌کند و شرایط لازم برای تداوم رفتار عبادی را فراهم می‌آورد. در واقع، تربیت عبادی مانند پرورش گل است. پرورش گل تنها با کاشتن بذر و جوانه‌ها زدن آنها تمام نمی‌شود، بلکه پس از جوانه زدن نیز باغبان باید مراقب جوانه‌ها باشد، کود و آب را در زمان بندی مناسب به جوانه‌ها برساند، مراقب سرما و گرمای محیط باشد، آفات احتمالی را شناسایی و برطرف کند و زمینه را برای تداوم رشد جوانه‌ها تا رسیدن به مرحله‌ی گل دادن، فراهم آورد. در این صورت، بذره‌ای کاشته شده به بار می‌نشیند و گل می‌دهند و محیط را شاداب و زیبا می‌کنند. همین مطلب در مورد تربیت عبادی نیز صادق است. بنابراین، تربیت عبادی بدون نظارت و مراقبت به سرانجام نخواهد رسید. ۱

نتیجه گیری

از مجموعه‌ی این نوشتار، می‌توان به این نتایج دست یافت :

۱. در راه سعادت انسان، عوامل و افراد مختلفی وجود دارد که می‌توانند او را در این مسیر، راهنمایی کنند. در این میان یکی از عواملی که نقش بسیار مهمی دارد، معلم است.

۲. معلم می‌تواند در دو بعد «اعتقادی» و «عبادی» نقش بسزایی داشته‌باشد.

۳. معلم در بعد اعتقادی، می‌تواند به دو طریق آموزشی و ایمان‌آفرینی و در بعد عبادی نیز به چهار طریق آموزشی، عادت دادن، الگویی، ایجاد محیط اسلامی در مدرسه و نظارت و مراقبت، ایفای نقش کند.

۴. در بعد اعتقادی از طریق آموزشی معلم باید آگاهی‌های لازم را در اختیار شاگردان قرار دهد، بطوری که آن‌ها، از نظر شناختی و ذهنی، اعتقادات اسلامی را بپذیرند. همچنین از طریق ایمان‌آفرینی نیز معلم باید سعی کند تا شناخت و باور ذهنی شاگردان، به اعتقاد و ایمان‌آفرینی تبدیل شود.

۵. در بعد عبادی، معلم به وسیله‌ی نقش آموزشی، باید احکام و معارف عبادی را به طور درست به شاگردان بیاموزد و همچنین معلم با روش عادت دادن شاگردان به اعمال پسندیده، می‌تواند انجام کارهای نیک را در آن‌ها ملکه کند و همچنین باید الگوی کاملی برای دانش‌آموزان باشد، زیرا دانش‌آموزان به راحتی از او تأثیر می‌پذیرند و معلم می‌تواند با ایجاد فضای اسلامی در مدرسه، دانش‌آموزان را به راحتی به طرف انجام عبادات سوق دهد و برای اینکه رفتارهای عبادی شاگرد به بخشی از وجود آن تبدیل شود، لازم است معلم روی او نظارت و مراقبت داشته‌باشد.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. امین زاده، محمدرضا، فرهنگ تعلیم و تربیت اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات

در راه حق، زمستان ۱۳۷۶

۲. امینی، ابراهیم، اسلام و تعلیم و تربیت، چاپ چهارم، قم، نشر دفتر تبلیغات

اسلامی، ۱۳۹۱

۳. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ فارسی، ج ۳، چاپ پنجم، انتشارات سخن، ۱۳۸۶

۴. باقری، خسر، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات

مدرسه، ۱۳۷۴

۵. خمینی، روح الله، صحیفه نور، ج ۸، چاپ پنجم، تهران، نشر آثار امام

خمینی، ۱۳۸۹

۶. داوودی، محمد، نقش معلم در تربیت دینی، چاپ سوم، قم، انتشارات پژوهشگاه

حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰

۷. سیدعلی، حسینی زاده، نگرشی برآموزش، چاپ ششم، قم، پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه، ۱۳۹۰

۸. عمید، حسن، فرهنگ عمید، ج ۱، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات امیر

کبیر، ۱۳۶۰

۹. فراهانی، مجتبی، تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی، چاپ هفتم، تهران،

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۹۳

۱۰. فیروزی، ام البنین، سرمه سعادت (حیات و تربیت)، چاپ اول، قم، مرکز نشر

هاجر، بهار ۱۳۹۴، ص

۱۱. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۱، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ه.ق

۱۲. محمد بن عبدالواحد تمیمی آمدی، شرح غرالحکم و درالحکم، خوانساری،

جمال الدین محمد، ج ۱، چاپ سوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۰

۱۳. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، چاپ هشتاد و هفتم، قم، انتشارات

صدرا، ۱۳۹۴

۱۴. مطهری، مرتضی، امدادهای غیبی در زندگی بشر، چاپ بیست و یکم، تهران،

انتشارات صدرا، ۱۳۸۷

۱۵. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، چاپ دوم، تهران، انتشارات ثامن

۱۳۸۶،

۱۶. الهامی نیا، علی اصغر؛ طاهر زاده، غلام عباس، اخلاق عبادی، چاپ دوم، قم،

افق فردا، ۱۳۷۹

- مقالات

۱. دهقانی، زهرا؛ قاسمی، محمد، مقاله نقش مدرسه در تربیت دینی دانش

آموز، www.rasekhoon.net

۲. فتاحی، بتول، مقاله نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان، www.imsso.ir